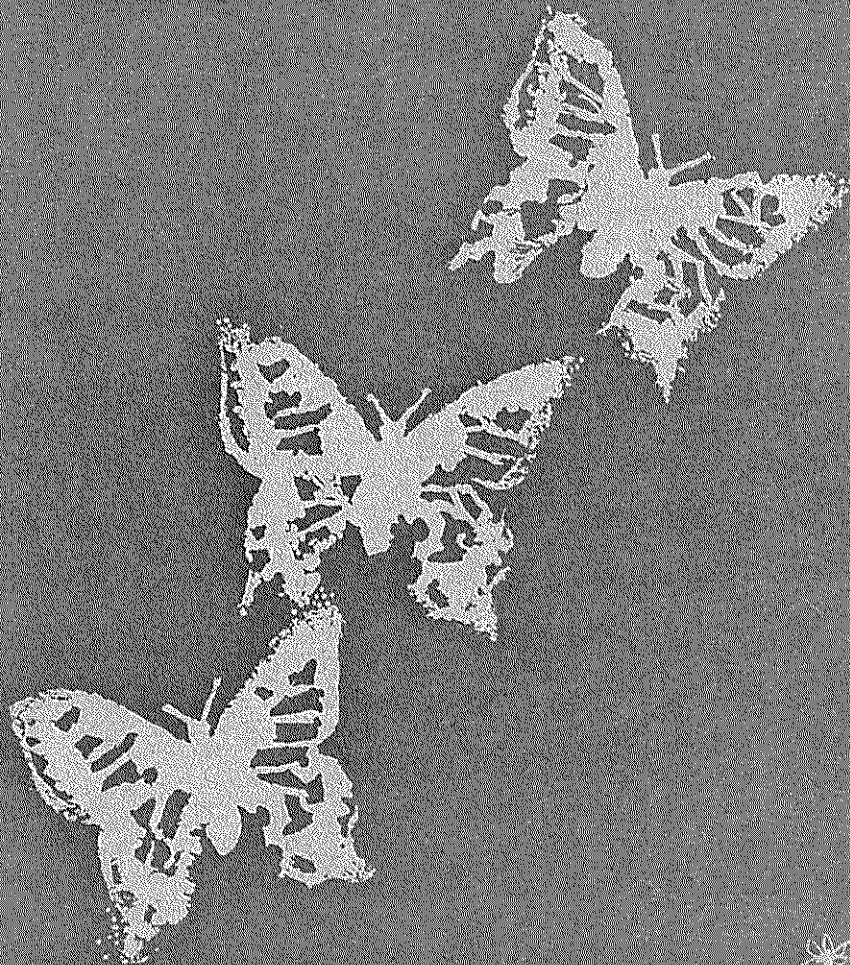
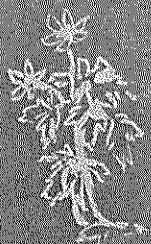

IISALMEN LUONTOUUTISET

No:2

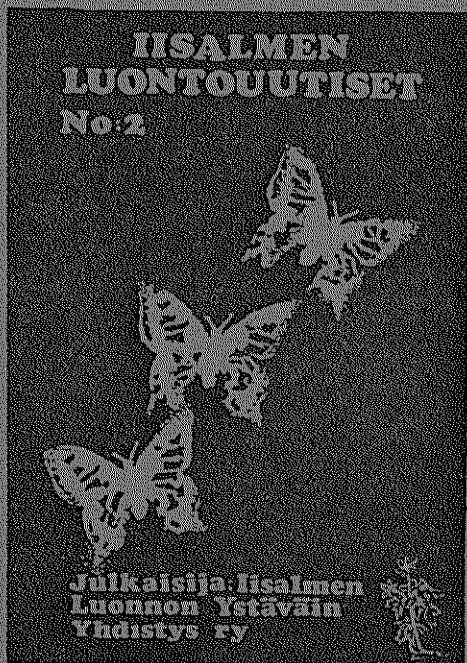
Julkaisija: Iisalmen
Luonnon Ystävien
Yhdistys ry

IISALMEN LUONTOUUTISET
2/1983

Toimitussihtööri Jaakko Laasanen

Kansikuva ja piirrookset
Ari Pekka Luttinen

Joulukuu 1983

IISALMEN LUONTOUUTISET 2/1983

S i s ä l t ö

Toimitus, kansikuva ja piirrookset.....	0
Sisällysluettelo.....	1
Kuinka käy lohikäärmeen? (pääkirjoitus).....	2
Metsälehmus Ylä-Savossa.....	3-4
Havaintoja vaeltavista päiväperhosista Iisalmen seudulla kesällä 1983.....	5-7
Iisalmen Luonnon Ystävain Yhdistys ry:n vuosikokous.....	7
Pähkinänakkeleita runsaasti Ylä-Savossa.....	8
Syksyn erikoisuus harjalintu Iisalmissa.....	9
Tietoa ILYY:stä.....	9
Professori Heikki Roivainen In Memoriam.....	10-1
Punakarhunköynnös Iisalmissa.....	13
Joulutähti ajankohtainen huonekasvi.....	13
Värikäs sinitiaainen yleistynyt.....	14-15
Siilirunoja.....	16-17
Metsä on ystävämme.....	18
Piisami keinoaoneisen pesän rakentajana.....	19
Luontouutispaloja.....	20-21
Harvinainen keltaängelmä Ylä-Savossa.....	21
Iisalmen Luonnon Ystävain Yhdistys ry:n hallituksen jäsenet.....	22
Jaostojen kokoonkutsujat.....	23

IISALINEN LUONTOUUTISET

KUINKA KÄY LOHIKÄÄRMEEN?

Monipäiseksi lohikäärmeeksi on dosentti Rainer Rosengren nimennyt SUOMEN LUONNON viimeisimmässä numerossa kansainvälisen ydinvoiman vastaisen liikkeen, joka on Harrisburgiin ja Three Mile Island- ydinvoimaloiden reaktorionnettomuuksien nostattaman kauhistelun myötävirrassa kiemurrellut teknistyneissä länsimaissa. Ydinvoimaloiden perustamistahan on monien luonnon suojelijoiden taholla pidetty riskinä ihmiselle ja ympäristölle.

Nyt kuitenkin lohikäärme raapii omaa ihoaan. Se kun syöpyy Happoa tippuu päälle.

Metsäkin ympärillä voi huonommin.

Vaihtoehtoisen energian, puun, hiilen, öljyn ja turpeen poltosta syntyy oksideja, jotka happamoittavat sadeveden, maan ja vedet. Tuottavuus luonnossa laskee.

Happosade on todellisuutta, joskin vielä varsin lievää meillä Ylä-Savossa verrattuna Keski-Eurooppaan. Siitä huolimatta elämme alueella, jossa sadeveden pH on muuttunut noin 6.5:stä 6. 0:aan. 10 vuoden aikana.

Luonnonsuojeluliike kysyykin nyt: onko sittenkin ydinvoima lääke happamoitumiseen? Ydinvoiman oletetut ja vahvasti painotetut riskit kun näyttävät kevenevän verrattuna siihen eräänasteiseen ympäristön katastrofiin, joka seuraa yhä lisääntyvää fossiilisten energialähteiden käyttöä.

Oikeastaan koko tilanne on oiva esimerkki siitä, miten ympäristöasiat ovat monitahoisia. Se, mikä ennen näytti arveluttavalta (ydinvoima) onkin (esimerkki ydinaseistukseen ja happosateeseen nähden) pienempi paha.

ILYY:n piirissä energiakysymyksistä on keskusteltu monitahoisesti. On kannatettu kotimaista energiaa kieltäen kuitenkin pienten koskien valjastamisen. Ovat myös ydinvoima asiantuntijat käyneet luennoimassa. Yleisötilaisuuksissa keskustelu on lainehtinut laidasta laitaan energian säästötä unohtamatta. Lohikäärmettä ei ole silti syntynyt täällä. Näinpä voimme hurskaasti kysyä: Kuinka käy ydinvoiman vastaisen lohikäärmeen Tiurin Suomessa ja muuallakin.

Kysymys happosateesta lienee kuitenkin aiheellinen muistutus meille pohjoisen Savon somilla maisemilla asuville, sillä tämän päivän kansalaisina joudumme elämään yhä kemikaalittuvammassa ympäristössä.

Eero Antikainen
Puheenjohtaja

METSÄLEHMUS YLÄ-SAVOSSA

Metsälehmusta (*Tilia cordata*) on Ylä-Savossa pidettävä reliktinä eli jäännöksenä 4-5 vuosituhannen takaiselta lämpimältä ajanjaksolta. Tuolloin se kasvoi yleisenä täällä joka paikassa. Jopa niinkin syrjäisessä ja karussa seudussa kuin Rautavaaran Tiilikkejärvellä on järven pohjan liejasta löydetty lehmuksen siitepölyhiukkasia, jotka on voitu ajoittaa juuri tuohon lämpimään aikakauteen.

Ilmaston kylmetessä vaatiat lajit sitten yleensä hävisivät. Jotkut kuitenkin totuttuivat vähitellen kylmenevään ilmastoon ja jäivät kasvamaan sellaisille alueille, missä löytyi edullinen pienoisilmasto. Tällaisia löytyi täältä Ylä-Savosta varsinkin mäkiä etelä- ja lounaisrinteiltä, ja juuri tällaisilla paikoilla metsälehmukset täällä vieläkin kasvavat.

Lehmuksen eteläistä alkuperää osoittaa sekin, että se oikeastaan on pitkän kesän kasvi. Sen lehdet puhkeavat myöhään vasta kesäkuussa, ja kukkiminen alkaa vasta heinäkuun puolivälissä, ja jos kesä on lyhyt eivät siemenet ehdi edes valmistua. Talvi tulee täällä lehmukselle aivan liian aikaisin. Lehdet eivät tahdo varista, vaan puu siirtyy pakosta kesästä talveen.

Metsälehmuksen kasvualueen pohjoisraja kulkee Suomessa linjalta Kristiinankaupunki-Laihia-Pyhäjärvi-Kiuruvesi-Iisalmi-Sonkajärvi-Nurmes-Tuupovaara. Pielavedellä tunnetaan lehmuksen kasvupaikkoja 35, Kiuruvedellä 9, Iisalmessa 6 ja Sonkajärvellä vain yksi.

Sonkajärven metsälehmuksen kasvupaikka on Suomen pohjoisin. Se kasvaa Salmisemäessä Muuraisjärven kylässä. Lehmus kasvaa siellä pellon reunassa vanhalla hakalaitureilla n. 80 m. päässä asuinrakennuksesta. Alkuperäinen puu on ollut rinnankorkeudelta n. 40 cm vahvuinen, mutta se on kaatunut, ja kaatuneesta rungosta on sitten noussut 6 eri runkoa rinnankorkeus läpimitaltaan 10-20 cm ja korkeudeltaan n. 5 m. Agrologi Yrjö Väinänen oli jo vuosia sitten kertonut tästä lehmuseesiintymästä ja viime syyskuun 3 päivänä kävi ILYY:n kasvijaoston jäseniä tutustumassa siihen. Lehmuksen ilmoitet-

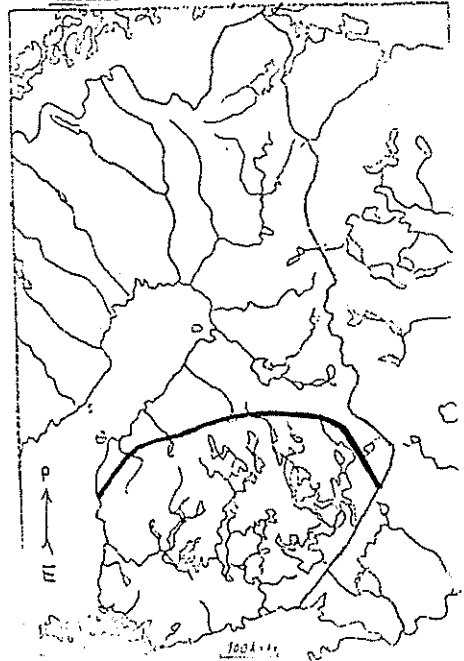
Siementaimia ei ole myöskään tavattu.

Iisalmen suurin metsälehmusesiintymä on Haukimäessä Pörsänmäen kylää. Täällä on 6 puun ryhmä hakamaalaitumella n. 70 m. päässä asuinrakennuksesta pellon takana. Kaksi suurinta puuta on rinnankorkeudelta läpimitaltaan 74 cm ja arviolta n. 20 m. korkeita. Käydessäni nyt myöhäissyksyllä paikalla olivat lehdet jo varisseet ja kukkien siemenviuhkoja näkyi kaikkiaan vain 10 kappaletta Tilan omistajan kertomuksen mukaan on lehmusten alta tavattu siementaimia, joita on annettu naapureille istutettavaksi pihapuiksi.

Muut Iisalmen metsälehmukset kasvavat Ruotanaudessa, Pörsänmäen Suomessa, Taartinlehdossa Lappetelän kylän Pyssymäessä sekä Iimäellä. Aikanaan on metsälehmus kasvanut myös Ohenmäessä, mutta sen kasvupaikkaa ei enää ole onnistuttu löytämään.

Ylä-Savon metsälehmukset ovat useassa tapauksessa hyvin vanhoja, sillä monet niistä ovat alunperin olleet kantovesoja. Lehmushan ei kuole, vaan puu kasvattaa nopeasti uudet kantovesat, ja jatkaa näin elämäänsä. Tšekäläiset lehmukset voivatkin olla jopa satoja vuosia vanhoja.

Metsälehmus on Etelä-Suomessa yleisesti kasvava jalopuu, jota täällä kasvualueensa pohjoisrajalla olisi kuitenkin erikoisesti suojeltava. Iisalmen maaseutualueen yleiskaavassa onkin esitetty suojeltavaksi kolme metsälehmusesiintymää: Haukivuoren, Ruotanauden ja Taartinlehdon eli Honkamäen lehmukset. Puut olisi syytä rauhoittaa luonnonsuojelulain mukaan, vaikkakaan asia ei ole mitenkään kiireellinen, sillä alueiden maanomistajat ymmärtävät guiden merkityksen ja vaalivat niitä.

Matti Tallgren:

HAVAINTOJA VAELTAVISTA PÄIVÄPERHOSISTA IISALMEN SEUDULLA
KESÄLLÄ 1983

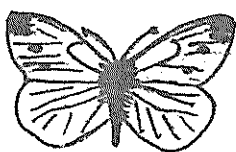
Kesä 1983 oli hyönteismaailmalle yleisesti ajatellen varsin edullinen. Lämmintä säätä riitti läpi kesän. Jonkin verran häiritsti ajoittainen kuivuus mm. mehiläisiä niiden ravintokasvien suhteen. Tämä näkyy odotettua pienemmissä hujasadoissa.

Perhosia ajatellen kesä oli varmasti edullinen. Tämä näkyy jo varsin runsaissa varhaishavainnoissa ja erityisesti AUORAPERHOSEN (*Anthocharis cardamines*) silmiinpistävänä runsautena myös tämän lajin naaraita näkyi paljon.

Poikkeuksellisen runsaasti alkoi havaintoja ns. suurista vaeltavista päiväperhosista tulla IILYY:n hyönteisjaostolle sekä SAPERDALLE elokuun 10. päivän jälkeen. Seuraavassa niistä lyhyt yhteenveto.

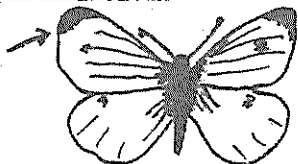
Kesän 1983 huomiota herättävin vaeltava päiväperhonen Iisalmessa oli ehdottomasti AMIRAALI (*Vanessa atalanta*). Useimmat havainnot koskivat juuri tätä jopa niin runsaassa määrin että sitä alettiin kutsua "rätkälajiksi". Havainnot, joita tuli tietoon yli kahdeksan kymmeneltä ilmoittajalta, jatkuivat aina syyskuun 20. päivän tienoille asti. Useimmat ilmoitukset koskivat hyväkuntoisia yksilöitä, milloin pihakukilta, milloin puiden rungoilta ja mikä tyypillisintä, sisäلتä asuinhuoneista, kellareista jne. Amiraali onkin lähes jokavuotinen vaeltaja, painopiste on ollut Länsi-Suomessa, tänä vuonna läpi Suomen. Lähin talvehtimispaikka on Englanti. Amiraaliin voidaan mahdollisesti sekoittaa toinen tuttu vaeltaja, OHDAKEPERHONEN (*Vanessa cardui*). Sen vaellukset ovat amiraalin vastaavia harvempia, ehkä n. joka kolmas tai neljäs vuosi. Kesältä 1983 tuli jaoston tietoon vain yksi havainto. Eero Lippinen näki yhden yksilön Runnilla Naulatammen maastossa elokuun puolivälissä. Runsaammin on havaintoja ohdakeperhosesta Iisalmeen tullut viime vuosikymmenen loppuvuosina.

KUVAT KOIRASYKSILÖISTÄ

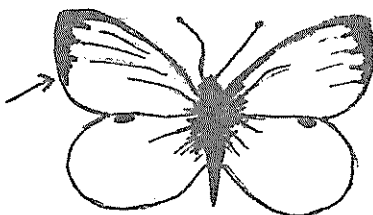
Lanttu-perhonen
(*Artogeia napi*)
n. 42 mm

Takasiivet alta suoniiltaan vahvasti varjostuneet.

Nauris-perhonen
(*Artogeia rapae*)
n. 45 mm

Etusuonivarjostusta takasiipien alle. Etusiiven musta kärkitäplä ei ulotu edes puoliväliin siiven ulkoreunaa.

Kaali-perhonen
(*Pieris brassicae*)
n. 58 mm

Etusiiven musta kärkitäplä ulottuu yli puoliväliin siiven ulkoreunaa.

Hyvänä kesänä odoteltiin runsaasti havaintoja KAAALIPERHOSESTA (*Pieris brassicae*). Monet luulevat tätä kaunista valkoista viilettyä maamme yleisimmäksi päiväperhoseksi johtuen sen sekoittamisesta varsin yleiseen lanttuperhoseen (*Artogeia napi*) ja mahdollisesti myös naurisperhoseen (*Artogeia rapae*). Erot ovat kuitenkin selvät - vrt. kuva-sarja. Kaaliperhosen vaellukset Iisalmeen olivat vielä 1960-luvulla jokavuotisia ja runsaita, erikoisesti silloin kun Etelä-Suomeen sattui hyvä kevätkuivaus. Tämän näkee myös lukuisissa näytteissä 1960-luvulla kerätyissä kokeelmissa Iisalmissa. Tarkasta seuraamisesta huolimatta ei kaaliperhohavaintoja viime vuosilta enää ole. Syy lie-nee ravintokasvien vähenemisessä, myrkyissä jne. Kesällä 1983 on kirjattu vain yksi havainto jaoston tietoon. Se on 8.8. 1983 Runnilta, Neulatammen maastosta. (Ossi Kum-pulainen).

Jos amiraali oli runsain ja mielenkiintoa herättävin vaeltaja viime kesänä oli hätkähdyttävän kuitenkin NEITOPERHO (*Inachis in.*) Tämä kaunis siipitöplänsä vuoksi varsin helposti tunnettava laji ei maassamme ole vaellusten varas-sa. Tosin vasta 1970-luvulla Suomen mannerosa sai vakinaisen neitoperhoskannan. Monilla Etelä-Suomen paikoilla se on nykyään jo tavallinenkin. Yksilömäärä vaihtelee kui-tenkin vuosittain vahvasti ja tästä johtuneen, että sitä ha-vaitaan pohjoisempanakin silloin tällöin. Havainnot neito-perhosesta rajoittuvat kuitenkin yleensä Kuopion eteläpuo-llelle. Poikkeus tapahtui vuosina 1964-65, jolloin sitä on saatu näytteiksi useita yksilöitä Iisalimestakin (Lehtori Erkki Korhosen ilmoitus). Jaosto suhtautui sen vuoksi epäilevästi ensimmäisiin hu-huihin neitoperhosta Iisalmissa kesällä 1983. Aikavälil-tä 12.-19.9. 1983 on kuitenkin lähes päivittäiset havai-not Kylväjäpolun varresta Iisalimesta. Perho viihtyi hyvin pihakukilla ja selvisi karkuun kaikista kiinniottoyrityk-sistä. Havainnot saatiin Kylväjäpolku 22 kohdalta Ilmari Laitiselta ja Jarkko Juholta. Myös Erkki Korhonen ilmoitti neitoperhoa havaitun Kiuruvedellä ja Pyhäsal-mella.

Vaeltavien päiväperhosten etusiipikuviaita.

Amiraali
(*Vanessa atalanta*)
Pohjaväri musta,
ulompana 2 valkeaa
sisempänä 1 orans-
sia punainen " ka-
luuna ".

Neitoperho
(*Inachis io*)
Pohjaväri tum-
manpunainen, reu-
najuovat ruskean-
mustat, silmatäplä
vasemmalta keliervä,
keskeltä tummanpu-
nainen, oikealla
sininen.

Ohdakeperhonen
(*Vanessa cardui*)
Pohjaväri musta.
ulompana katkeilevia
valkoisia ja sisem-
pänä keliertäviä " kaluunoja "

Varsinaisten vaeltajapäiväperhosten lisäksi mainittakoon vielä havainto HAAPAPERHOSESTA, (*Limenitis populi*), Iisalmen Koukunjoelta. 1 yksilö tavattiin talon kellarista (31.7.1983 Risto Tenhunen). Tämä laji, joka vielä 1960-luvulla oli tuttu näky haavikoissa ja koiivikoissa Ylä-Savossakin, on nykyisin niin harvinainen, että jonkun yksityinen havainto, että jokainen yksityinen havainto on arvokas. Lajin näkee, kiitos suuren koon ja värrikyyden, latvuuksissa lentelemässä, alas se ei juuri tule ja kiinnisaanti on tosi vaikeaa.

Lähes valkeaa ORAPIHLAJAPERHOSTA (*Aporia crataegi*), joka on paikallinen Ylä-Savossa, ei kaikkina vuosina näy lainkaan. Jokunen havainto on kuitenkin lähes joka vuosi esim. Paloisvuorelta. Kesällä 1983 lajia on nähty Kiu-ruvedellä runsaasti (Erkki Kohonen).
ILYY:n hyönteisjaosto kiittää ilmoittajia ja toivoo ylläolevan yhteenvedon lukija, jolla on lisähavaintoja tai koonaan poikkeavia havaintoja ilmoittaisi niistä jaostolle (p. 977-22808 Matti Tallgren) tai Saperda-kerholle p. 977-48165/Janne Kumpulainen).

Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistys ry
V U O S I K O K O U S

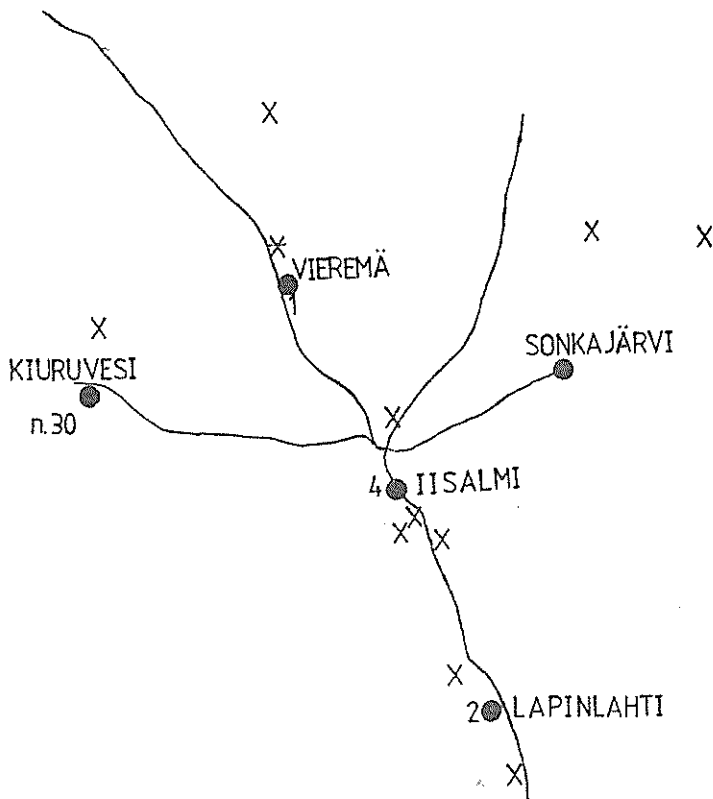
Apteekinmäen väestösuojoissa ILYY:n luon-
tomuseon toimitilassa torstaina joulukuun
15. päivänä 1983 klo 18.00.
Käsitellään sääntöjen määräämät asiat ja
nähdään diakuvasarja ja selostus ISLANNISTA
JA ISLANNIN LUONNOSTA, esittää Kari Sevón.

T e r v e t u l o a !

Kai Jäderholm:

PÄHKINÄNAKKELEITA RUNSAASTI YLÄ-SAVOSSA

Lokakuun loppupuolella alkoi Iisalmen seudulta kertyä pähkinänaakkelihavaintoja. Kaikkiaan tiedossa on reilut 50 havaintoa jotka jakaantuvat seuraavasti: Kiuruvesi n. 30, Iisalmi 12, Vieremä 4, Lapinlahti 4 ja Sonkajärvi 2 (ks. kartta). Havaintojen painottuminen Kiuruveden suuntaan johtunee osaksi Silver Jussilan aktiivisista kyselyistä, toisaalta on mahdollisia eroja myös ruokinnan runsaudessa. Naakkelithan ovat lähes poikkeuksetta lintulautojen vierailijoita, joten siellä missä ruokinta on runsasta löytyy myös naakkeleita. Parhaalla paikalla on ollut ainakin kolme yksilöä. Naakkeleiden rengastusta ollaan aloittelemassa, Kiuruvedellä S. Jussila ja Iisalmissa Jaakko Laasanen. Mielenkiintoista on seurata kuinka vahvana ja kuinka pitkään kanta säilyy. Suurin osahan häviää talven kuluessa ruokintapaikoilta. Pyydänkin, että lähettäisitte kaikki pähkinänaakkelihavainnot osoitteeseen: Kai Jäderholm, Pihlajakatu 4 B 10 74130 IISALMI 3 puh. 26363.

SYKSYN ERIKOISUUS HARJALINTU IISALMESSA

Marraskuun alkupäivinä tuli soittoja oudosta linnusta, joka oli oleillut parisen viikkoa Parkatilla rivitaloalueella. Jaakko Laasasen kanssa varmistimme lajin 5.11. Harjalinnuksi (Upupa epops). Pohjois-Savosta lintu on nähty 22 kertaa, viimeksi 1981 Suomenjoella ja Maaningalla. Harjalintu on hyvin erikoisen näköinen, rastaan kokoinen, ruosteenkeltaisen-mustan ja valkoisen kirjava, pitkä ja kaareva nokkainen. Päälaella onkomea höyhenharja, jonka lintu pelästyessään nostaa pystyyn. Lennossa paljastuvat leveiden siipien ja pyrstön musta-valkojuovitus. Suomessa lintu on vuosittainen vierailija aina pohjoisinta Lappia myöten ja onpa pesintäkin onnistunut ainakin kerran. Havaintoja on kertynyt eniten keväisin ja syksyisin.

Aivan poikkeuksellisen näin myöhä havainto ei ole, siinä mm. Alatorniolta marraskuulta 1961 on havainto ja Helsingistä joulukuun alkupäiviltä. On kuitenkin melko yllättävää, että hyönteissyöjä, jonka talvehtimisalueet lienevät P- ja K-Afrikassa on vielä nyt täällä.

Lintua tarkkaillessa se vaikutti kuitenkin pirteältä etsiskellessään pitkällä nokalla syötävää nurmikolta. Se ei myöskään laskenut ihmistä läheisyyteensä vaan pyrähti lentoon siipiä vihnosti räpyttäen. Elinympäristönä linnulla on etupäässä kulttuuriympäristö, Suomessa useimmat vaelluksella pysähtyneet linnut on tavattu pihapiiristä, kuten nykyin. Lähinnä Suomea pesivänä Harjalintua tavataan Virossa, joskin hyvin harvinaisena.

Kai Jäderholm

TIETOA ILYY:STÄ

Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistys ry (ILYY) on perustettu vuonna 1952.

Yhdistyksen tarkoituksena on herättää ja ylläpitää harrastusta luonnon tuntemiseen, tutkimiseen ja suojelemiseen. Toimintakeskuksena on tällä hetkellä tila Apteekkimäen väestönsuojassa, jossa on ILYY:n luontokokoelmakin. ILYY kuuluu paikallisyhdistyksenä Suomen Luonnonsuojeluliittoon ja sen alaiseen Pohjois-Savon Luonnonsuojelupiiriin. Liity jäseneksi! Näissä merkeissä voit kääntyä rahastonhoitaja Viljo Åbergin puoleen.

PROFESSORI HEIKKI ROIVAINEN
In Memoriam

Tunnettu luonnontutkija fil.tohtori, professori Heikki Roivainen syntyi Pielavedellä Tuovilanlahden kylässä 30.12.1900. Kylä liitettiin myöhemmin Maaninkaan ja maaninkalainen Roivainen oli elämänsä loppuun saakka. Hänen vanhempansa olivat maanviljelijä Jooseppi Roivainen ja Emma Maria s. Jauhniainen, savolaista syntyperää molemmat.

Kansakoulussa lahjakkaaksi osottautunut Heikki pantiin Kuopion klassilliseen lyseoon 1912.

Ylioppilaaksi hän tuli mainioin arvosainoin 1920.

Jo varhain hän näytti muun ohella kiinnostuneen lehtisammalista ja retkeili Mauno J. Kotilaisen kanssa Pohjois-Savon luonnossa.

Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistyksen nuorten osaston puheenjohtajana hän toimi 1917-20 tullen viimeainittuna vuonna yhdistyksen vakinaiseksi jäseneksi. Myöhemmin hänet valittiin yhdistyksen kunniajäseneksi.

Lyseon yläluokilla ollessaan hän esitti joukon mielenkiintoisia tiedonantoja Kuopion ympäristön luonnosta etenkin samalista.

Kesän 1919 hän toimi yhdistyksen stipendiaattina Pihlputaalla ja Kinnulassa. Sen tuloksena julkaistiin Luonnonystäväsä hänen matkakertomuksensa.

Tämä oli sikäli huomionarvoista, sillä professori K. Linkola hyväksyi sen korjauksitta painoon.

Nuori ylioppilas tunnettiin sen jälkeen pääkaupunkia myöten "Botanisti-Roivaisena".

Kesällä 1920 hän jätti tavallaan Kuopion astuessaan suorittamaan asevelvollisuuttaan Lapin rajavartiostossa. Kesä 1921 kului retkeillessä Petsamossa ja Luttojoen alueella.

Syksyllä 1921 hän piti Vanamo-seuran kokouksessa esitelmän Luttojoen kasvillisuudesta.

Oli selvää, että Heikki Roivainen valitsi luonnontieteen opintolinjan. Pian hän julkaisikin tutkimuksen vesikasvien talvehtimisesta Maaningan Patajärvessä.

Pian Roivainen toimi Kasvitieteellisellä laitoksella amanuenssina. Samoin Turussa toimintansa aloittaneessa Suomalaisessa yliopistossa.

Helsingissä ollessaan hän tuli tuntemaan maailman kuulun lehtisammaltutkijan V.F. Brotheruksen ja pystyi antamaan lisäyksiä Pohjois-Savon lehtisammaleista teokseen "Die Laubmoose Fennoskandias". Teoksella on vieläkin pysyvä arvo etenkin Pohjois-Savon sammaltutkimukseen nähden.

Lienevätkö taloudelliset huolet vaikuttaneet siihen, että ylioppilas Heikki Roivainen tuli Pohjois-Suomen laidun- ja nurmiviljelysyhdistyksen toiminnanjohtajaksi. Näinä vuosina, jotka hän tällä kertaa vietti Pohjois-Suomessa residensinään Oulu, hänestä kehittyi erittäinkin kasvi-maailmaan perehtynyt tutkija. Kun Suomen Maantieteellinen Seura 1927 ryhtyi puuhaamaan retkikunnan lähettämistä Tuli-maahan perehtymään ko. asioihin, meille eudeille seu-

duille, kääntyivät katseet johtaja Roivaisen puoleen. Kun raha-asiat olivat tunnetun kasvitieteellijämme, senaattori A. Oswald Kairamon ym. avustuksella järjestyneet, saattoi seura lähettää Roivaisen Tukholmaan perehtymään siellä oleviin Tierra del Fuegan (Tulimaan) kokoelmiin.

Roivaisen kulku reitillä Kuopio-Helsinki-Oulu-Tukholma sai nyt kosmopoliittisen luonteen, kun hän professori V. Auerin retkikunnassa vietti 1927-28 suomalaiselle oudossa ympäristössä tutkijan aikaansa.

Teoksessaan "Tulimaata tutkimassa", Auer antaa kiitettävän lausunnon Heikki Roivaisen työskentelystä retkikunnan botanistina (sivut 17 - 18).

Runsaan saaliin ohella hän sai aineksia myös väitöskirjaansa.

Perheen perustaminen, Tulimaan aineisten selvittely ja ehkä hieman boheeminen luonne, minkä mainitsemista hän ensinkään ei suvainnut, viivästyttivät kandidaattitutkintoa, minkä hän suoritti vasta 1935 ollen jo kansainvälisestikin huomattu tutkija - tiedemies. Hän toimi 1933 - 36 kasvitieteen assistenttina Helsingin yliopistossa ja maatalouskoelaitoksen kasvitautiosaston assistenttina 1935 - 47.

Työteliäs ja lahjakas tiedemies koki nyt kuitenkin odottamattoman vastoinkäymisen, kun asianomainen professori olisi halunnut tehdä muutoksia hänen väitöskirjaansa "Studien über Moore Feuerlands". Liekö Roivainen kimpaantunut tästä, sillä a.o. professori ei ollut koskaan käynyt Atlantin takana, puhumattakaan Tulimaasta.

Roivainen oli kuitenkin jo ystäväystynyt kuuluisan kasvipatologian tutkijan professori J. Ivar Liron kanssa ja kiinnostus kohdistui kasvitauteihin, mihin liittyi myös vanha rakkaus Lappiin, jossa hän toimi Liron oppaana.

Mikrosienet ja äkämäpunkit sekä muut hyönteiset herättivät hänen kiinnostustaan siinä määrin, että Liron kuoleman jälkeenkin hän teki tutkimusmatkoja joka kesä liikkuma-alueenaan koko Lappi.

Samalla hän valmisteli suuryötään "Käsiwarren Flora". Mutta lähes joka kesä hän teki tutkimusmatkoja myös Ruotsiin ja erikoisella rakkaudella Espanjaan.

Hän puhui viime vuosina täydellisesti espanjaa.

Sivutöihin ilmestyivät punkkitutkimukset "Entomologica Fennica sarjassa mm. Eriophyid News from Sweden".

Veri veti kuitenkin taas kauemmaksi.

Vuonna 1968 hän pääsi taas kaipaamaansa Etelä-Amerikkaan Buenos Aires'iin, La Plataan, Tucumaniin, aivan Tulimaan kärekeen Usuakiin ja edelleen Santiago de Chileen.

Nyt vastaanotto oli toisenlainen kuin 40 vuotta sitten.

Retkeilyjen tulokset olivat hyvät. Hän saattoi pian ilmoittaa ottaneensa jo 10.000 näytettä.

Roivaisen menestyksellä aloitettu tutkimusmatka kärsi kuitenkin terveydellisistä syistä.

Hänen sairautumisensa johti leikkaukseen Argentiinassa. Kirjeessään hän ilmoitti tulleensa pelokkaaksi ja suunnitteli matkan keskeyttämistä ja hieman aiottua lyhemmäksi se jätinkin.

Valtava saalis tarjosi tavattoman paljon työtä nyt HMF:n pikku huoneessa vuosikausiksi. Se ei tapahtunut ainoastaan Tulimaan kasviston parissa, vaan kaikkialta tulleiden näyt-

teiden määrittämisessä.

Roivaisen työtarmo näytti ehtymättömältä. Lapinmatkat jatkuivat ja hän alkoi kiinnostua e@telleen Pohjois-Savon luonnosta.

Hänelle luovutettiin Vanamo-Seuran Kairamo-mitali ansiokkaasta toiminnasta nimenomaan kasvitieteen alalla.

KLYYN:n aloitteesta myönsi presidetti Urho Kekkonen Pielavedellä syntyneelle Heikki Roivaiselle professorin arvon 1971.

Roivaisen voimat kuitenkin vähitellen ehtyivät ja syksyllä 1981 hän joutui sairaalahoitoon.

Sen johdosta hänen tilansa hieman parani niin, että hän voi henkilöautossa istuen tehdä jäähyväismatkan Kilpisjärven tunteille 1982.

Heikki Roivaisen elämäntaival päättyi exitukseen sairaalassa 5.10.1983.

Muistopuheessaan professori J. Jalas kaunein sanoin kuvasi Heikki Roivaisen suuriarvoista työtä kasvitieteen alalla.

Usein on kysytty, mikä Roivaisesta olisi tullut, jos hän ilman vastoinkäymisiä olisi jäänyt yksinomaan yliopistoalalle. Tähän on vaikea vastata.

Mutta tuntien hänen luonteensa, tavattoman luonnonrakkautensa ja retkeilyviettinsä, hänen paras osansa oli se, miksi se muodostui.

Maailman maineensa hän saavutti jo kuvatessaan Keski-Chilestä uuden sarasuvun: Chillania ja keksiessään tieteelle uusia Eriophyes-lajeja.

Suuri isämaan ystävä, kolmen vapaussodan veteraani on pois-sa, totesivat Kuopion Museon ja KLYYN:n edustajat, jotka olivat paikalla, kun professori Heikki Roivainen laskettiin sukuhautaamaan Maaningalla 18.10.1983.

Aarnihonka on kaatunut. Hänen poismenonsa jätti aukon, jota on vaikea täyttää.

A.J. Huuskonen

PUNAKARHUNKÖYNNÖS IISALMESSA

Karhunköynnös, jota ennen kutsuttiin isoksikierroksi ja, jota kansa yleensä vieläkin kutsuu elämänlangaksi, on valkokukkainen.

Sen punakukkaista muotoa pidetään alalajina (*Calystegia sepium* subsp. *spectabilis*). Punakarhunköynnös on harvinainen. Se on alunperin ollut myös koristekasvi, joka saattaa piha-piiristä levitä luontoon ja esiintyä puutarhakarkulaisena.

Tällainen villiintynyt esiintymä on Iisalmen ratapihalla Sattamaradan varrella.

Toinen esiintymä löydettiin viime kesänä Kivirannalta Amperlan entisen kesähuvilan tontilta, kun kasviijaoston jäseniä tutustui tähän paikkakunnan ehkä vanhimpaan kesähuvilaan ja sen ympäristöön.

Mikäli tiedossanne on muitakin punakarhunköynnöksen kasvupaikkoja, pyydän siitä ilmoittamaan allekirjoittaneelle.

Viljo Åberg

JOULUTÄHTI AJANKOHTAINEN HUONEKASVI

Joulutähti, poisenttia (*Euphorbia pulcherrima*) on kotoisin Meksikosta. Tänäkin jouluna saatte todennäköisesti lahjaksi tai ostatte itse tämän tyräkkilajiin kuuluvan täydessä kukassa olevan kasvin.

Eteläänpäin olevalla ikkunalla on tämä kasvi alkajaisiksi parhaiten paikallaan lämmitetyssä asuinhuoneessa. Antakaa sille säännöllisesti vettä, kunnes kukinnat alkavat kuolla; silloin vähennätte vettä vähitellen.

Muöskin vihreät lehdet putoavat nyt pois.

Kasvin ei tarvitse olla nyt enää kauemmin täydessä valossa, mutta kyllä mielellään lämpimässä. Voitte leikata myös sitä jonkin matkaa poikki.

Haavapinnasta vuotavan maitomehun peitätte puuhiilijauheella ja annatte kasvin levätä melkein kuivana huhtikuuhun asti.

Lepoajan jälkeen istutatte kasvin uudelleen ravinteikkaaseen maahan, jossa on lehtimultaa, lantamultaa, hiukan savea, turvepekkusirotetta ja melko paljon karkea hiekkaa.

Vanha paikka eteläänpäin on jälleen suosittu. Aluksi annatte vähän vettä, mutta sitä mukaa kuin kasvu edistyy hiukan enemmän ja kerran viikossa hiukan keinolannoiteliuosta.

Jos teillä on puutarha, voi kasvi olla siellä kesän aurinkoisessa paikassa. Kääntäkää ruukkua säännöllisesti, etteivät juuret kasva reunan yli. Jatkaa keinolannoitteen antamista ja syyskuun puolivälissä haette joulutähden sisään.

Asetatte sen jälleen etelään päin olevalle ikkunalle ja annatte tavallisesti vettä sekä lannoiteliuosta.

Loppu järjestyy itsestään. Siis joulun jälkeen kokeilemaan, mutta muistakaa, että joulutähti on myrkyllinen kasvi.

JL/ P.Bakkerin ohjeiden mukaan

Jaakko Laasanen:

VÄRIKÄS SINITIAINEN YLEISTYNYT

Tunnetko terhakkaan, värikkään sinitiaisen (Parus caeruleus)? Se on yleistynyt viime aikoina Iisalmen seuduillakin, vaikka tunnetaan paremmin eteläisen Suomen asukkaana. Sinitiainen on meillä esiintyvistä pikkulinnuista kauneimpia. Sen tuntee erityisesti kirkkaan, taivaansinisestä pääläestaan. Talitiaisella päälaki on taas musta. Sinitiainen viihtyy hyvin pihapiirissä lintulautojen tuntumassa siellä missä talitiaisetkin. Se liikehtii vikkelästi puiden oksitossa oksien latvuksissa useinmiten selkä alaspäin riippuen. Länsi-Suomen rannikkoseuduilla sitä nähdään usein parvina järviruostoissa ruokaa etsien. Meidän seuduillamme se näyttää olevan kulttuurin suosija. Jos olet tarkkana, saatat havaita sen lintulaudallasi talitiaisten joukossa. Laji on kooltaan selvästi talitiaista pienempi.

Henkilökohtaisesti olen vähän tarkemmin seurannut tämän mielenkiintoisen lajin liikehdintää ja elämää etenkin kotikulmillaani.

Tällä hetkellä sinitiaisen tarkkailu on otollista, sillä parhaillaan niitä liikkuu parvina kaupunkimme alueella paikasta toiseen. Se kuitenkin ei ole varsinaisen vaelluslaji, osamuuttaja kuitenkin. Pieninä parvina ne ovat siirtyneet jopa meren ylikin.

Pääosa sinitiaisista pysyttelee maassamme läpi vuoden. Liikehdintä ja talvehtimispaikkojen etsiminen tapahtuu etenkin nuorten lintujen osalta.

Sinitiaisen muuttaminen viime vuosikymmeninä on tietävästi vähentynyt johtuen siitä, että talvisodan aikuisten pakkassäiden jälkeen ei kovia pakkastalvia ole juuri ollut ja linnut ovat yleistyneet.

Pöntönrakentajille voisi antaa jonkinlaisia vihjeitä sinitiaisen saamiseksi pihapiirinsä asukiksi.

Koska lintu on suhteellisen pieni, suosii se pönttöjä, joissa on pieni pesäaukko.

Sen pesimäreiviirit ovat yleensä samoja kuin talitiaisella ja kirjosiepolla.

Minulla itselläni on kokemus viime kesältä sinitiaisen pesimäpuuhista omassa pihapiirissämme.

Edellisen talven asui pihamme läheisyydessä pari sinitiaisparia, jotka vierailivat ahkerasti myös lintulaudalla.

Ihastuimme kovasti näihin pippurisiin, kauniisiin lintuihin.

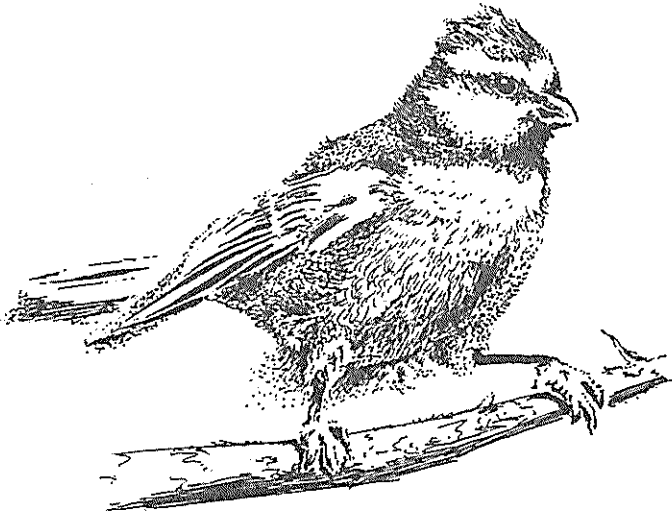
Ajattelin, että olisi mukava, jos saisimme ne viihtymään pihapiirissämme myös kesällä.

Pihassamme on kaksi pönttöä. Toisessa oli edellisenä kesänä asunut talitiainen.

Jos aikoo saada sinitiaisen asumaan pihapönttöön, se vaatii ohjeen mukaan kaksi toisiaan lähellä olevaa pesäkoloa johtuen ärnäkkäistä kirjosiepoista, jotka muita pieniä kolopesijöitä voimakkaimpina hättävät tullessaan muut lajit pois. Ilksemme huomasimme tänä keväänä, että toiveemme toteutuu.

sillä sinitiaainen oli majoittunut pihamme hopeapajuun sijoitettuun pesäpönttöön. Pesätekopuuhat alkoivat. Välillä käytiin kuitenkin asuinpaikasta taistelu talitiaisen kanssa. Siinä vaiheessa kaikesta huolimatta sinitiaainen jäi voitolle. Isomman heimoveljen oli väistyttävä. Sitten saapui muuttomatkalta kirjosiippo, jolla on ainainen asutopula. Taas alkoi taistelu pöntöstä ja niinkuin "ennustettu on", sinitiaaisparille tuli häätö. Odotimme nyt kelpaisiko sinitiaisille nyt tuo lähipihlajaan sijoitettu pönttö. Se odotti tynjänä. Ei kuitenkaan kelvannut.

Sinitiaiset liikkuvat alueella kuitenkin tämän jälkeenkin. Kuinka ollakaan, ne olivat löytäneet rakennuksen nurkasta sopivan kolon ja hieman myöhästyneenä kucriutui pesue, jossa oli peräti 12 poikasta. Ne saivat toimestani eläinmuseon renkaat jalkoihinsa. Nyt talven tullen on minulla tarkoitus tarkkailla, ovatko tämän pesueen "rengasjalkaiset" liikkeellä kesäreiviirillään.

Rengastaminen sinitiaisenkin kohdalla on tärkeää, sillä sen liikehinnät ja muutto on ollut toistaiseksi aikataavalla hämärän peitossa.

Liekö sinitiaisen levinneisyyteen pohjoisempaan ja Iisalmen seudullekin syynä yhä lämpenevät talvet. Viime aikoina on ollut uutisia, jolloin tiedemiehet ovat ennustaneet Suomen ilmaston edelleen hiljalleen lämpenevän.

Tämä hitaasti lämpeneminen on varmaan otollista lintujen, niin sinitiaistenkin levinneisyyden lisääntymiseen meilläkin, kuten aikaisemmin mainitsin.

Joka tapauksessa kannattaa seurata lisääntyvän, kauniin sinitiaisen puuhia ja kertoa havainnositaan vaikkapa TLYY:n lintujaoston henkilöille.

Siilirunoja: Tuula Laatikainen

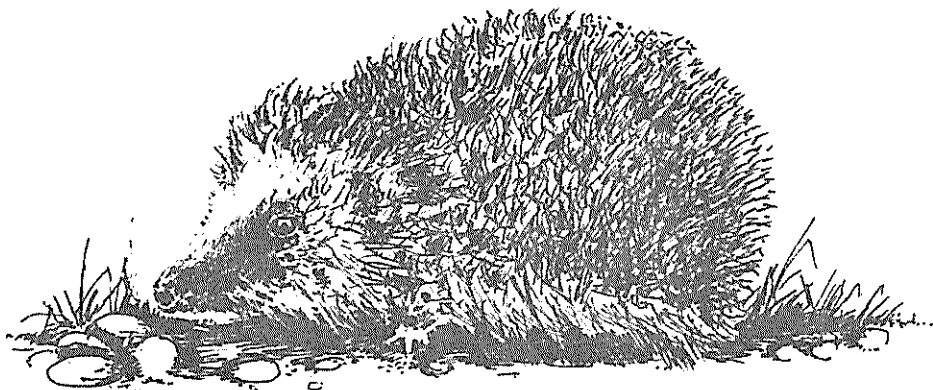
SIILIVUODET

Lauloi siili laulua somaa,
- minä rakennan pesää omaa,
saan siililapsia monta
ja eloa huoletonta
kera puolison, lapsien vietän.

Kului vuosi ja vuosia monta
elo siilillä rauhatonta,
aina työtä ja touhua riitti,
joskus kätensä yhteen liitti:
joko huomenna huoleton
hetki.

Siili ihmeissään huomasi aivan:
oli maksanut uurastus vaiivan,
oli lapset jo maailmalla,
oli muistoja tulvimalla.
elon uudelleen mielessään
eli.

Lauloi siili laulua somaa;
- minä rakensin pesää omaa,
sain siililapsia monta,
ja eloa huoletonta- hmm... -
minä perheeni kanssa
vietin.

Siili (*Erinaceus europaeus*) on sympaattinen eläinystävämme

...

Saanen esitellä;
Olen siili.
Härkkuruokani on
kermaviili,
lempivärini on
violetti,
onnentuojani on
amuletti.

Mieleltäni olen
vakaa,
päiviäni en mä
makaa,
kaikin puolin
tunnollinen,
tasainen ja
täsmällinen.

Itseen en suotta
suotta kiitä
sanon vain;
hmm...
no olkoon.

Saanen esitellä;
Olen siili!

...

Siili piili
luona aidan,
kovin saidan
vanhan herran,
joka kerran
siili paran
kovin aran
häätä pakoon
sillan rakoon,
nurmikkoaan tallaamasta.

Itki siili
siellä piili
vuoden, kaksi
vanhemmaksi
aika varttui.
Näki kerran
vanhan herran,
kumaraisen,
nurmikkoaan leikkaamassa.

Mitä siitä,
tuumi siili.
Olkoon vaikka
kesannolla,
mullikolla,
heinikolla
koko pina.
Riittää tilaa
molemmille joutaville
yltä kyllin.

Jäähyväisenä METSÄNVUODELLE voimme sanoa:

Metsä on ystävämme.

Kuvamme metsänistuttaja on lehtemme piirtäjän prototyypinhahmo. Tämän kuvan yhteyteen sopinee intialainen sananlasku:

"Ihminen, joka on kerran istuttanut puun, ei ole elänyt turhaan".

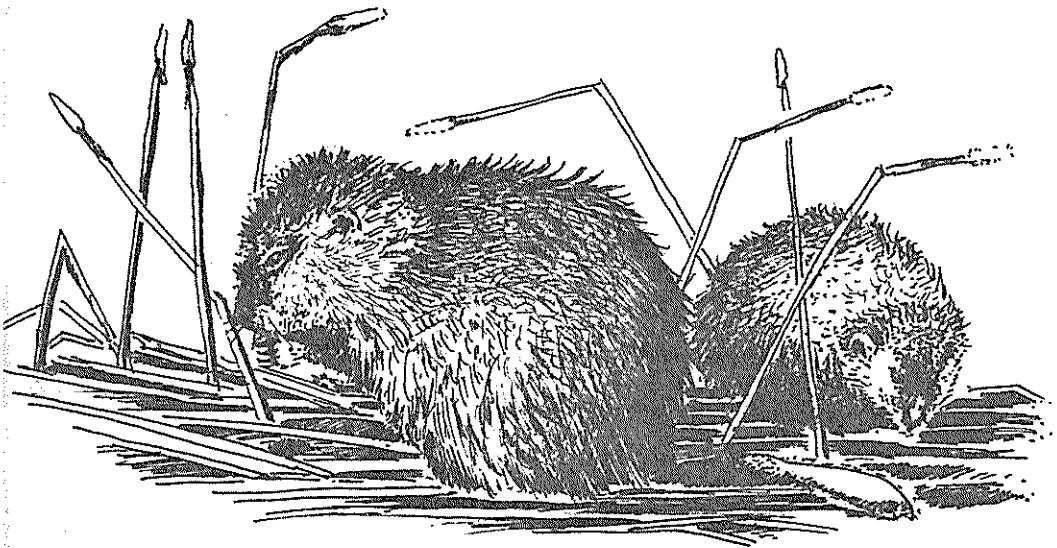
Eero Antikainen:

PIISAMI KEINOAINEISEN PESÄN RAKENTAJANA

Piisami (*Ondatra zibethica*) on rakentanut kesäkuussa 1983 Sonkajärven Pihlajamäessä rehtori Lauri Kervisen huvilalla pesänsä laituriponttoonin styrokseen. Pesän halkaisija oli noin 20 cm, ja siinä oli kolme sisäänkäyntiaukkoa. Pesäkolo oli vuorattu kuivilla heinillä ja vesikasveilla.

Kolosta kuului usein rapinaa. Otuksen liikennöinti pesään ja siitä veteen tapahtui varsin huomaamattomasti, mutta ihmisen saavuttua nopeasti ja yllättäen laiturille piisami pakeni aina ripeästi pesästään. Poikasia eikä kahta piisamiyksilöä koskaan havaittu. Myöhemmin syyskesällä piisami häpyi alueelta ja pesäkolo tutkittiin.

Vaikka piisami saattaakin saada 2-3 poikeutta vuodessa (Artimo 1949), on todennäköistä, että kyseessä oli ns. oleilupesä, kuten havainnon ilmoittaja Lauri Kervinen arvelee. Ilmeisesti styrokin jyrkimisen helppous, laituriponttoonin edullinen sijainti ja keinomateriaalin hyvä eristyskyky (lämpimyyttä) ovat houkutelleet yksinäistä piisamia käyttämään hyväkseen modernin tekniikan tuotetta!

LUONTOUUTISPALOJA

Viirupöllö (Strix uralensis) oli tunkeutunut muutama viikko sitten lasin lävitse Iisalmen vanhaan kirkkoon ja selviytyi elävänä rysäyksestä. (Ti 8.11.-83)

Tapaus sattui iltapimeässä hautausmaahan sähkövalaistuksessa. Lieneekö otus lentänyt lasista heijastuvaa pelikuvaa kohti, - ilmeisesti.

Iltamyöhään se lenteli avarassa kirkkosalissa, kunnes kirkon suntio sai ohjattua sen kirkon ovesta omaan elementtiinsä yön pimeyteen.

Lokakuun aikana on asustanut vanhainkoti Aurinkokellon läheisyydessä olevassa sebramäntymetsässä vähemmän tavattu lintulaji pähkinähakki (Nucifraga caryocatactes) suunnilleen naakan kokoinen. Se on vaelluslintu, tumma valkeapilkkuinen.

Viime syksynä ilmoitti eräs maanviljelijä Jumisilta löytäneensä tilansa rannasta useita kuolleita naurulokkeja (Larus ridibundus), joista osa oli rengastettuja. Tämän jälkeen oli uutisissa esillä Jumisen myrkyjuttu. Lieneekö asioilla yhteyttä?

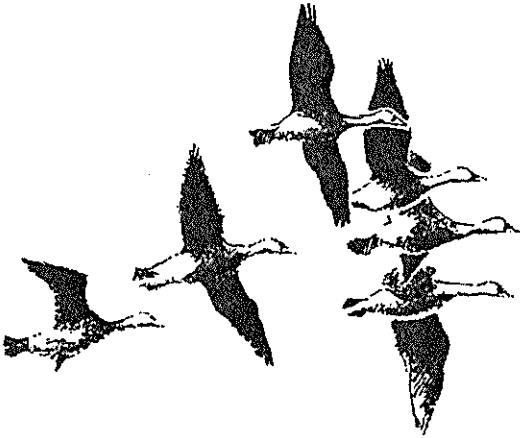
Koulunjohtaja Aulis Nissinen sai sorsanmetsästysaikana saaliikseen Englannissa rengastetun tavin (Anas crecca). Rengas on teimitettu Helsingin Yliopiston Eläinmuseon rengastusteistimistöön, os. P. Rautatiekatu 13, 00100 HELSINKI 10. Tee samoin, jos löydät rengastetun linnun. Teimitä rengas tähän osoitteeseen tai elävältä linnulta renkaan kontrollitiedot.

Kaupungin pohjoistaajamassa tavattiin kesällä useita kuolleita siiliä. Ne olivat nähtävästi saaneet jostakin myrkyllistä syötävää, jota oli tarkertunut niiden mahakarvoihinkin. Olkaa varovaisia, ettei siiliä kohtaisi tällainen tuho.

Luontokerho Saperdalla on nousemassa Ylemmäisten maastoon uusi havainto- ja tutkimusasema, pieni hirsimaja. Kaupungin nuorisolautakunta on edesauttanut asiaa myöntämällä tarkoitukseen investointiavustusta.

Runnin asemalla kasvaa rantavehänä (Elymus arenarius), joka on merenrantakasvi. Sen siemen on kulkeutunut joskus junalastin mukana radan varseen. Kaukaisia "kasvikulkureita" löytyy Iisalimesta varmaan muitakin. Tällaisissa tapauksissa, eta yhteys ILYY:n kasvijaestoon, Vilje Åbergiin.

Siipierava l. liito-erava, jolla on pyöreät isot silmät, on uhanalainen harvinainen imettäjä. Siipierava asustaa esim. Ne-rohvirran Vilikimäellä Erik Väisäsen pihapiirissä ja vieraillee lintulaudallakin.

Metsähanhia (*Anser fabilis*) ja muita hanhilajeja liikkui muuttoaikana runsaasti yli Iisalmen. Paras havaintoaika oli aamupäivisin. Hanhiaurat liitivät kohti etelää korkealla.

Pyrstöttiäisiä (*Aegithalos caudatus*) on liikkunut Ylä-Savon alueella kuluvan syksyn aikana. Ne ovat myös vaelluslintuja. Pyrstöttiäinen muistuttaa pientä lumipalloa, josta riippuu pitkä siimamainen pyrstö. Havainnosta on ilmoittanut mm. Ari Väisänen.

Metsäsopuli on harvinainen jyrssiä näillä seuduilla. Kai Jäderholm on tunnistanut varmuudella metsäsopulin Kiuruvedellä kuluvan vuoden aikana.

HARVINAINEN KELTAÄNGELMÄ YLÄ-SAVOSSA

Keltaängelmä (*Thalictrum Flavum*) on Ylä-Savossa erittäin harvinainen. Vanhastaan sitä kasvaa tohtori Huuskosen Leppirannassa, mutta ei ole tietoa, onko se ollut siellä alkuperäisenä vai tulleet muiden kasvien mukana. Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistyksen jäsen Erkki Tajakka löysi viime kesänä Porosuolta Kakkisen lammilta melkoisen luonnonvaraisen esiintymän, jossa oli 100 yksilöä 50 m²:n alueella.

Viljo Åberg

IISALMEN LUONNON YSTÄVÄIN YHDISTYS RY

Hallituksen jäsenet

Puheenjohtaja, fil.tri Eero Antikainen
Rinteentie 28
74130 IISALMI 3 puh. 22307

Sihteeri, sairaanhoitaja Kai Jäderholm
Pihlajakatu 4 B
74130 IISALMI 3 puh. 26363

Rahastonhoitaja, yli-insinööri Viljo Åberg
Satamakatu 3 B
74100 IISALMI puh. 21307

Muut jäsenet:

kanslisti Laila Järnfors
Kp 22/17 B
74120 IISALMI 2 puh. 23094

sosiaalihoitaja Vilho V. Kiuru
Tellervonkatu 31
74130 IISALMI 3 puh. 21649

nuorisotoimenjohtaja Jaakko Laasanen
Laaksotie 11
74120 IISALMI 2 puh. 22691

koulunjohtaja Pertti Smedberg
Pohjoisrinne 11
74120 IISALMI 2 puh. 23344

ylioppilas Lassi Tallgren
Kp 23/23 Punahovi
74120 IISALMI 2 puh. 22808

lehtori Matti Tallgren
Kp 23/23 Punahovi
74120 IISALMI 2 puh. 22808

Kunniapuheenjohtaja, lääkintöneuvos
fil.tri/h.c. Arvi J. Huuskonen
Malminkatu 11
74100 IISALMI puh. 21486

Jaostojen kokoonkutsujat

Hyönteisjaosto/ Matti Tallgren

Kasvijaosto/ Viljo Åberg

Kivijaosto/ Pertti Smedberg

Lintujaosto/ Jaakko Laasanen

Museojaosto/ Eero Antikainen

Nisäkäsjaosto/ Kai Jäderholm

Valokuvausjaosto/ Juho Kainulainen

